

Egedy Gergely

Brit kilépés?

A népszavazás terve

Brixit?

Planned Referendum

Összefoglalás

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy felvázolja a David Cameron által bejelentett népszavazási terv politikai kontextusát és történelmi háttérét. A szerző először magát a beszédet tekinti át, a hangsúlyozott szempontokat és értékeket, majd a népszavazás tervének belpolitikai fogadtatását elemzi. Ennek során megvizsgálja a konzervatívok, a Munkáspárt, a koalíciós partner, a liberális demokraták és az EU-tagságot ellenző Függetlenségi Párt első reakcióit. A tanulmány utolsó részében a szerző a jeles konzervatív filozófusnak, Roger Scrutonnak a nemzetállam védelmében felsorakoztatott érveivel igyekszik magyarázni a brit konzervatívok euroszkepticizmusát.

Summary

This study makes an attempt to survey the political context and historical background of David Cameron's promise to hold a referendum on British membership in the EU. The author first analyzes Prime Minister's speech, and then takes a look at the reception of this promise

EGEDY GERGELY egyetemi tanár, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Közigazgatástudományi Kar (gergely.egedy@gmail.com).

in British politics. The first reactions of the Conservatives, the Labour Party, the coalition partner, the Liberal Democrats, and the anti-EU UKIP are explored. Finally, the arguments of the noted philosopher, Roger Scruton are given in defence of the nation-state to explain why British Conservatives are inclined to espouse Euroscepticism.

„Vonakodó európai” – szinte a Közös Piachoz történt 1973-as csatlakozása óta így tekintenek Nagy-Britanniára a kontinensen. Nem teljesen alaptalanul, hiszen a britek mindmáig féltékenyen őrzik szuverenitásukat – mintha a sziget-lét messzemenő lélektani következményekkel is járna... Nagy-Britanniának az Európai Unióhoz fűződő, számos feszültséggel terhelt kapcsolatának történetében újabb fordulópontot ígér David Cameron idén januárban tett bejelentése, miszerint ha a konzervatívok nyerik meg a választást 2015-ben, akkor népszavazást írnak ki a brit tagságról még a következő kormányzati ciklus első felében. Aligha kétséges, hogy a britek nagy kockázatot vállalnak az elszakadás lebegtetésével, de ez a lépés mégsem annyira meglepő a történelmi előzmények ismeretében. Ezek áttekintése előtt azonban vessünk egy pillantást arra, hogy pontosan mit is mondott a miniszterelnök 2013. január 23-án! Lényeges ugyanis, hogy milyen érvek, szempontok és hangsúlyok fogalmazódtak meg a brit álláspont magyarázatában.

Jól felépített és hatásos beszédében Cameron abból indult ki, hogy brit nézőpontból az Európai Unió nem cél, hanem eszköz.¹ Elismerve az európai integrációs törekvések történelmi érdemeit a világháború által szétszaggatott kontinens talpra állításában, arra a következtetésre jutott, hogy az európai együttműködést új alapokra kell helyezni. A kontinensnek meg kell értenie, hogy „egy szigetlakó nép karakterével rendelkezünk, függetlenek vagyunk, és szenvedélyesen védjük a szuverenitásunkat”.² A beszéd egészében ugyanakkor többször is visszaköszönő állítás, hogy egy jobb megállapodás nemcsak a briteknek, hanem Európának is hasznos, sőt nélkülözhetetlen lenne.

Miért is szükséges az együttműködés átalakítása? Mindenekelőtt azért, mert Európának három történelmi kihívásra kell felelnie. Az első az eurózána jövője, a második az európai versenyképesség hanyatlása, a harmadik pedig a veszélyes mértékben növekvő „demokratikus deficit” az EU intézményei és polgárai között. A legsúlyosabb veszélyt nem

azok jelentik Európára nézve, hangsúlyozta Cameron, akik változásokat sürgetnek, hanem azok, akik a változtatások gondolatát eretnekségnek nyilvánítják. „Ugyanabból több” („more of the same”) nem fog segíteni – csak még kisebb versenyképességet, még kisebb növekedést fog eredményezni.³

Mindezzel összefüggésben Cameron „víziója” az új Európáról a következő öt elvre épült.

Az első a versenyképesség, amelynek középpontjában az egységes piacnak és a bürokrácia leépítésének kell állnia.

A második a rugalmasság, amely figyelembe veszi a tagországok nagymértékben eltérő adottságait és érdekeit. Amely tudomásul veszi, hogy egyesek a szoros integrációban érdekeltek – mások pedig nem. Hagyjuk az ún. „kétsebességes Európáról” való beszédet, jelentette ki, induljunk ki abból, hogy demokratikus nemzetek együttműködéséről van szó, melyben az Unió alapjának az egységes piacot, nem pedig az egységes pénznemet tekintik. Az EU-ról szóló egyezmény arra kötelezi a tagokat, hogy az „egyre szorosabb unió” („ever-closer union”) megteremtésén munkálkodjanak – méltányos lenne, ha ezt nem írnák elő mindenki számára kötelező jelleggel. A rugalmasságra épülő együttműködés nem ugyanaz a perspektíva, mint „az egyre szorosabb unió”, ám éppolyan érvényes, állította a miniszterelnök.⁴

Cameron harmadik elve az, hogy az európai intézményeknek átadott jogköröket vissza is lehessen venni. A miniszterelnök emlékeztetett arra, hogy elvi síkon Laekenben erről már megállapodtak, de ez az ígéret nem teljesült... Nem lehet mindent „harmonizálni”: nem lehet reálistan azt követelni, hogy az Uniónak joga legyen például a brit kórházi orvosok munkaidejét szabályozni.

Negyedikként fogalmazódott meg a demokratikus felelősség, a számonkérhetőség elve, azzal érvelve, hogy valójában nincs „európai démosz”. Mi következik ebből? Cameron olvasatában az, hogy a nemzeti parlamenteknek kell a demokratikus legitimitás forrásainak lenniük. A választott politikusok mindenekelőtt saját országuk törvényhozóinak tartoznak felelősséggel.⁵

Az ötödik elv a korrektség (fairness). Ezzel kapcsolatban Cameron azt emelte ki, hogy akármilyen megállapodások születnek is az eurózónát illetően, ezeknek méltányosnak kell lenniük nemcsak a bent lévők, hanem a kívülállók számára is. Ismét leszögezte, hogy Nagy-

Britannia nem kíván a közös pénzt használókhöz csatlakozni, de nincs közgazdasági oka annak, hogy a közös valuta és a közös piac határai egybeessenek – mint ahogy Schengen és az egységes piac között sincs ilyen kapcsolat.

Ami Nagy-Britanniát illeti, először is azt kell figyelembe venni szerinte, hogy „az EU-ból való kiábrándultság csúcsponton van”. A miniszterelnök úgy látja, a britek azt érzik, hogy ez nem az az integráció, amelyhez annak idején csatlakoztak. Pontosan érzékelik, hogy minden új szerződés tovább rontja a tagállamok és Brüsszel közötti egyensúlyt az utóbbi javára. „Az EU a politikai integrációnak egy olyan szintje felé halad, amely messze túllépi Nagy-Britannia komfortérzetét”,⁶ mondta. Azon gyakran hallható felvetésre, miszerint felelőtlenség felvetni a tagság fenntartásának kérdését, így válaszolt: ha nem vagyunk hajlandók erről konzultálni a társadalommal, azzal csak a kiválás esélyeit növeljük. „Ezért vagyok a referendum híve”, vonta le a következtetést.⁷

Nem lenne azonban szerencsés a népszavazást most rögtön kiírni – ez a gondolat is lényeges eleme a beszédnek. Előbb ugyanis meg kell adni az esélyt az EU-n belüli együttműködés átalakítására. A „kint vagy bent?” kérdésre nem lehet addig felelni, amíg nem tudjuk, milyen alternatívák között lehet választani. A válság következtében az Európai Unió is át fog alakulni – a kapcsolatok új alapokra helyezése elkerülhetetlen lesz. A konzervatívok álláspontja tehát az, jelentette ki Cameron, hogy a 2015-ben esedékes parlamenti választás előtt felhatalmazást kérnek a polgároktól, hogy megkezdhessék a tárgyalásokat az Európai Unióval, s ha megkapják a bizalmat, ezek lefolytatása után fogják megkérdezni a briteket a bent maradásról. Cameron egyértelművé tette: ő a tagság híve, mert az Nagy-Britannia gazdasági mozgásterét és politikai súlyát egyaránt megnöveli. Ha sikerül méltányos, a brit érdekeket figyelembe vevő megállapodást kötni, ő „szívvel-lélelkel” az Unióban maradás mellett fog kampányolni...⁸

KONTINUITÁS VAGY ÚJ IRÁNY?

Ez a népszavazás az igenről vagy a nemről fog szólni, deklarálta Cameron, e ponton egy kicsit meg is állva a beszédben, mintha érzékeltetni akarná kijelentésének történelmi súlyát. Vajon mennyiben jelent újdonságot a brit konzervatívok Európához való viszonyában a fentebb vázolt

álláspont? A Konzervatív Pártot 2005 óta irányító Cameron jó néhány vonatkozásban célul tűzte ki a konzervatív politika megújítását, de bátran állíthatjuk, hogy Európa vonatkozásában mégis inkább a folytonosságot képviseli. A brit konzervatívok ugyanis hagyományosan a „nemzetek Európájának” az eszméje mellett álltak ki, vagyis elutasították, hogy az európai integráció nemzetek feletti, „szupranacionális” jelleget öltjön, egy Brüsszel által irányított „szuperállam” formájában. Fűzzük ehhez hozzá, hogy a viszonylag kései csatlakozás (1973. január 1.) a szigetország szempontjából valóban nem éppen a legkedvezőbb feltételek mellett történt, ezért meg lehet érteni a brit panaszokat. (Elég, ha csak arra utalunk, hogy az agrártermelőket támogató ún. közös mezőgazdasági politika egyértelműen előnytelen egy olyan ipari ország számára, mint Nagy-Britannia.) Az 1979-ben kormányra került Margaret Thatcher különösen gyanakvónak mutatkozott Európával kapcsolatban: miniszterelnökségének 11 éve alatt következetesen kiállt a brit szuverenitás védelmében Brüsszel erősödő centralizáló törekvéseivel szemben, számos konfliktust is vállalva ezzel. Emlékezetes, hogy a bukásában is döntő szerepet játszott az Európai Monetáris Rendszerrel szemben tanúsított kőkemény ellenkezése, e kérdésben ugyanis saját kulcsminiszterei sem értettek vele teljesen egyet.⁹

A bipoláris világrend megszűnése és a Kelet-Közép-Európában lezajló rendszerváltás után a brit konzervatívok síkra szálltak a szovjet uralomtól megszabaduló országok, köztük hazánk mielőbbi felvétele mellett – ez ugyanis újabb érvet kínált nekik a „laza szerkezetű” Európai Közösségért folytatott küzdelmükben. Thatcher nem osztotta Brüsszelnek azt a véleményét, hogy először belülről kell elmélyíteni az integrációt, mivel egyáltalán nem kívánta elmélyíteni az integrációt.¹⁰ Utódja, John Major támogatta ugyan a csatlakozást az Európai Monetáris Rendszerhez, de az integráció nemzetek fölötti tendenciáival kapcsolatos tory aggályokat ő is osztotta. Az 1992-ben kötött maastrichti egyezményben ezért kiharcolta, hogy Londonnak legyen joga távol maradni az egységes pénzrendszertől, és azt is elérte, hogy az EU szociálpolitikai szabályai se legyenek érvényesek saját országára. Maastricht után a brit Európa-po-

**A brit konzervatívok ugyanis
hagyományosan a „nemzetek
Európájának” az eszméje
mellett álltak ki...**

litika egyik sajátos eszköze lett a „kívül maradási” (opt-out) jogok kiharcolása. Jórészt Major érdeme volt az is, hogy a maastrichti nyilatkozatból végül kimaradt az a formula, miszerint az Unió távlati célja a „föderális állammá” alakulás.

Az 1997-ben hatalomra került Új Munkáspárt – bizonyos fokig saját hagyományaival is szakítva, hiszen a hatvanas-hetvenes években a Labour Party sem lelkesedett Európáért – jóval kevesebb fenntartást táplált az EU-val kapcsolatban. Sőt, Tony Blair kormánya a Major által elutasított „Szociális Fejezetet”, vagyis a szociálpolitika szabályozásának közös elveit is elfogadta. Az euró bevezetésének a megkísérlésétől viszont még a munkáspártiak is tartózkodtak; bár Blair eleinte mérlegelt egy népszavazást ez ügyben, végül elállt tőle. Ebben nagy szerepe volt pénzügyminiszterének, majd pedig 2007-től utódjának, Gordon Brownnak, aki mélyen idegenkedett a közös valutára való áttéréstől. Arra is érdemes utalni, hogy az Európával kapcsolatos politika jogi kereteit a Blair-korszak alkotmányos reformjai (a Felsőház átalakítása, hatalomát ruházás Skóciában és Walesben, arányos választási rendszer az EP-választáson stb.) érdemben módosították.

Eközben, a hosszúra nyúlt ellenzéki időszakban a toryk „euroszkepticismusa” a korábbinál is markánsabbá vált. Olyannyira, hogy innentől fogva de facto megszűnt a párt éles belső megosztottsága Európa ügyében: az integráció további mélyítésének hívei elveszítették minden befolyásukat, a hangadó Európa-párti politikusok (Kenneth Clarke, Chris Patten, Michael Heseltine) kiszorultak a párt vezetőségéből. Ezzel párhuzamosan a párt parlamenti képviselőinek a körében is jelentősen megnőtt az „euroszkeptikusok” aránya. A konzervatívokat 1997 és 2001 között vezető William Hague – jelenleg a szigetország külügyminisztere – az „árnyékkormány” vezetőjeként így határozta meg a követendő stratégiát: „Európában, de nem Európa által vezetve” („In Europe but not run by Europe”). A Hague vezette toryk nem kevesebbet követeltek, mint a nizzai egyezmény újratárgyalását és az EU intézményi struktúrájának teljes átalakítását.¹¹ A „flexibility”, a rugalmasság gondolata, amely nagy hangsúlyt kapott Cameron fentebb idézett beszédében is, már ekkor megfogalmazódott: Hague szintén sürgette, hogy a „single market”, az egységes piac elfogadásán túlmenően a tagországoknak ne kelljen minden döntést magukra nézve kötelezőnek tartaniuk. Úgy látta – s e meggyőződésében pártvezető utódai, Ian Duncan Smith (2001–2003)

és Michael Howard (2003–2005) is osztoztak –, hogy az ezredfordulóra az Európai Unió integrálódása már olyan szintre jutott, amelynél több se nem kívánatos, se nem lehetséges.

Az EU bírálata azonban, még ha sokan egyet is értettek vele, kevésnek bizonyult ahhoz, hogy a toryk választást nyerjenek: 1997 után 2001-ben és 2005-ben is vereséget szenvedtek. Ennek fő okát abban láthatjuk, amit közvélemény-kutatások egész sora igazolt, nevezetesen, hogy az Európához való viszonyulás kérdésének nincs akkora jelentősége a brit választók szemében, hogy önmagában bármit is eldönthessen. A párt politikáját az „együtt érző konzervativizmus” jegyében megújító, s ezzel a torykat 2010 májusában kormányra juttató Cameron igen jól ráérezett erre, amikor stratégiájában tudatosan igyekezett háttérbe szorítani Európa kérdését.¹² Ez viszont nem jelentette azt, hogy szakított pártja euroszeptikus irányvonalával. A vele készített, nagy sikerű interjúkötetben így foglalta össze az álláspontját: „Szerintem az integráció túl messzire ment, mégpedig a rossz irányba.”¹³ E meggyőződésétől vezérelve vitte ki a Konzervatív Pártot az Európai Parlament néppárti frakciójából is, mert az következetesen támogatta a politikai unió megvalósítását segítő lépéseket.¹⁴

Az EU új alapokmányává emelkedő, 2007 decemberében Gordon Brown által is aláírt lisszaboni szerződés ügyében Cameron kezdettől fogva elutasító álláspontot képviselt, azt hangsúlyozva, hogy az egyezmény nemzetek feletti keretbe kívánja belekényszeríteni a tagországokat, s ezzel fenyegeti a brit szuverenitást. Kilátásba helyezte, hogy ha a konzervatívok kormányra kerülnek, s addig még nem dőlt el véglegesen az egyezmény sorsa, feltétlenül népszavazást írnak ki. 2009 novemberében azonban Csehország hozzájárulásával az utolsó akadály is elhárult az egyezmény hatálybalépése előtt, így, sokak csalódására, ejtette a referendumot. Arra viszont ígéretet tett 2009 novemberében, egy nappal a prágai bejelentés után tartott Európa-beszédében, hogy választási győzelme esetén törvénybe iktatják: népszavazás nélkül a jövőben Nagy-Britannia egyetlen kormánya sem mondhat le az EU javára valamely fontosabb jogosítványáról. Nem fordulhat többet elő, hangsúlyozta, hogy London úgy ad át újabb jogokat Brüsszelnek, hogy erről a brit polgárokat nem kérdezik meg.¹⁵

TÖRVÉNY A BRIT SZUVERENITÁSRÓL

2010 májusa előtt tett ígéreteinek beváltását megnehezítette Cameron számára az a körülmény, hogy végül kénytelen volt koalíciót kötni a liberális demokratákkal – épp azzal a párttal, amely a brit politikai palettán a leginkább elkötelezett az európai integráció ügyében. A brit szuverenitási törvény megalkotására vonatkozó ígéretét azonban, amely a toryk 2010-es kampányának is hangsúlyozott üzenete volt, beváltotta. A 2010 novemberében az Alsóház elé terjesztett, 2011 márciusára megszavazott, és júliusban a királynő által szentesített European Union Act egyértelműen leszögezte: bármilyen újabb, az EU javára történő szuverenitástranszferre csak népszavazást követően kerülhet sor.¹⁶ A törvény egyaránt vonatkozik arra az esetre, ha az EU új jogkört szeretne megszerezni, vagy ha egy már meglévő kompetenciát szeretne kibővíteni. *Expressis verbis* is kimondja a törvény, hogy referendumot kell tartani akkor, ha az ország az eurózónához vagy a schengeni határőrizeti rendszerhez kívánna csatlakozni.¹⁷ Túlzás nélkül állítható, hogy ehhez hasonló súlyú döntést Európa kapcsán nem hozott a brit parlament a Közös Piachoz való csatlakozás óta. Figyelemre méltó módon a 18. paragrafus, a „szuverenitási klauzula” elvi síkon deklarálja, hogy a brit parlament teljesen szuverén, következésképp az Európai Unió joga csak azért érvényesül Nagy-Britanniában, mert a parlament ezt így akarja.¹⁸ A törvényjavaslat indoklása sokatmondó módon kiemeli: „amit egy szuverén parlament elhatározhat, azt mindig vissza is vonhatja” („What a sovereign Parliament can do, a sovereign Parliament can always undo”). Ismeretes, hogy a parlamenti szuverenitás doktrínája az 1688–89-es „dicsőséges forradalom” óta a brit politikai hagyományok egyik központi eleme, s a lisszaboni szerződést is mindenekelőtt azért vetették el a konzervatívok, mert ezt fenyegette.

Emlékezetes, hogy 1992-ben Maastrichtban a Major vezette Nagy-Britannia nemet mondott az Európai Monetáris Unióra, s ezen – mint fentebb említettük – még a munkáspárti kormányok sem változtattak. Az euró ügyében Cameronnak sikerült érvényesítenie a konzervatív álláspontot a két párt koalíciós szerződésében, amely kimondta, hogy Nagy-Britannia „nem csatlakozik, és meg sem kísérli a csatlakozást” az euróövezetbe a jelenlegi parlamenti ciklusban.¹⁹ Az euró bevezetésére a brit polgárok túlnyomó többsége is nemet mond. A monetáris unióba való belépés elutasí-

tásával együtt a konzervatívok a fiskális harmonizációt és a közös európai adópolitikát is elutasítják. Ennek az álláspontnak a képviselője viszont már jóval nehezebb, s nemcsak azért, mert koalíciós partnerük erről másként vélekedik, hanem sokkal inkább azért, mert a 2008-ban kirobbant világgazdasági válság következményei, köztük az euró megrendülése az egész Unióban felerősítették a közös gazdasági kormányzás kiterjesztésének a szándékát. Tény, hogy a brit gazdaság már millió szállal fonódott össze az Unióval; joggal hangsúlyozza a jeles EU-szakértő, Gálik Zoltán: „Európa az Egyesült Királyság számára ma már nem választási lehetőség, hanem a gazdaságpolitika alapfeltétele”.²⁰ Nagy-Britannia tehát érdekelt az Unió gazdasági stabilitásában. S bár a brit GDP növekedése 1991 és 2009 között kiugróan magas, 48%-os volt, s ezzel megelőzte a franciákét és az egyesítés terhével küzdő németekét is, a válság a szigetország gazdaságát is erősen megrendítette.²¹ (A bankok konszolidációja pedig hatalmasra duzzasztotta az államadósságot.) A konzervatív dominanciájú londoni kormány azonban továbbra is úgy gondolja, hogy az európai gazdaság regenerálásához nem a közös szabályozás kiterjesztése, hanem sokkal inkább az integráció liberalizálása vezethet el. „Miért nem lehet az EU az, amihez a csatlakozást annak idején megszavaztuk – közös piac?”, tette fel az elképzeléseinek lényegét jól visszaadó kérdést Cameron januári beszédében.²²

Stratégiai célnak tekinti Cameron, hogy Nagy-Britannia ismét kiléphessen – legalább részlegesen – a brit gazdaságnak szerinte komoly károkat okozó Szociálpolitikai Egyezményből. A szociális és foglalkoztatási szabályok európai szintű egységesítése ellen régóta küzdenek a konzervatívok, és felettébb neheztelnek azért, hogy Blair lemondott a Major által Maastrichtban e tekintetben elért „opt-out”-ról. Az ismételt kilépés szándéka viszont komoly ellenállásba ütközik a többi tagállam részéről, amelyek úgy vélik, a lazább szabályozás lehetősége számottevő versenyelőnyt biztosítana a brit gazdaságnak. (Ezért jelenleg Cameron is valamilyen kompromisszumos megoldásra törekszik.) Ezzel összefüggésben kívánatosnak tartja Cameron az Európai Alapjogi Chartából való kimaradást is. A Charta a brit állam által is aláírt Emberi Jogok

**„Miért nem lehet az EU az,
amihez a csatlakozást annak
idején megszavaztuk
– közös piac?”**

Európai Egyezményére épül (European Convention on Human Rights, 1950), de ahhoz képest pluszjogokat is biztosít a polgároknak, főként épp a fentebb említett szociális-munkajogi dimenzióban. A lisszaboni szerződésben Nagy-Britannia jogot nyert – „precedensalapú” jogrendszert alkalmazó országgént –, hogy eltérjen a Charta rendelkezéseitől. Tegyük azonban hozzá, hogy a toryk közül sokan nem érzik elég erősnek ezt a biztosítékot.

A konzervatívok fontosnak tartják Nagy-Britannia jogi szuverenitásának védelmét annak érdekében, hogy a brit bíróságok jogkörét a brüsszeli döntéshozók ne csorbíthassák. Az elsőbbségre igényt tartó közösségi jog és a brit jogrend ütközése a brit-EU kapcsolatok egyik leginkább neuralgikus területének tekinthető. Cameron különösen hangsúlyozta, hogy meg kell akadályozni a közösségi bíróságok büntetőügyi jogkörének további kiterjesztését. Bűnügyekben csak brit bíróságok kezdeményezhetnek vizsgálatokat, vallja. Theresa May belügyminiszter 2012 októberében félreérthetetlenül jelezte, hogy a kormány alkalmazni kívánja a jövőben is a lisszaboni szerződés vitájában kivívott kimaradási lehetőséget az igazságügyi és belügyi együttműködést érintő uniós jogszabályok tekintetében. Ezzel szeretné kizárni annak a lehetőségét, hogy a luxemburgi székhelyű Európai Bíróság beleszólhasson a brit igazságszolgáltatásba; a lisszaboni szerződés alapján a testületnek erre 2014. december 1-jétől lenne joga. E lépés a gyakorlatban azt jelentené, hogy London felmondaná a részvételét a 135 uniós jogszabály által lefedett igazságügyi és rendőri együttműködésben.²³ Valójában a britek nem szeretnék mind a 135 jogszabályt elutasítani, viszont az „opt-out”-ot csak egyben lehet alkalmazni. (Ez azzal járna például, hogy a brit rendőrség nemzetközi nyomozások során nehezebben kapna segítséget a többi tagállamtól.) Különösen kényes elem a bevándorlás szabályozása, amelyet illetően a konzervatívok az erős korlátozás pártján állnak. Ragaszkodnak ahhoz is, hogy kívül maradjanak a schengeni határőrizeti rendszeren. (Így viszont Nagy-Britannia nem fér hozzá például a vízumokat tartalmazó európai adatbázishoz.)

Cameron januári Európa-beszédének közvetlen előzményeként több mint száz tory képviselő a pártban növekvő befolyású Andrea Leadsom kezdeményezésére egy jelentést készített azzal a céllal, hogy nyomatékot adjon a miniszterelnök törekvésének. A „Fresh Start”, vagyis „Új Kezdet” nevű csoportosulás tagjai érvekkkel alátámasztva követelték az

EU-nak korábban átadott jogosítványok visszatelepítését, és úgy foglaltak állást, hogy nem akarják ugyan kiléptetni az országot az Unióból, de „jelentős változtatásokat” szeretnének látni a fennálló kapcsolatokban.²⁴ Az átadott kompetenciák (részleges) visszaszerzésének gondolata, mint láttuk, Cameron januári beszédében is megjelent, a Laekeni Nyilatkozatra történő utalással. Ez az állásfoglalás, amelyet a 2001-es EU-csúcsértekezlet fogadott el Belgiumban, brit értelmezésben lehetőséget kínál bizonyos korábban átadott jogok és kompetenciák „repatriálására”. Cameron tehát abból indul ki, hogy az integráció „nem egyirányú utca” – az EU-val fenntartott brit kapcsolatok teljes megújításának koncepciója, beszédének fő mondanivalója erre az előfeltevésre épít.

A NÉPSZAVAZÁS BEJELENTÉSÉNEK FOGADTATÁSA

A népszavazás ötlete igen ellentétes reakciókat váltott ki a brit politika berkeiben. Ami a kormányzó konzervatívokat illeti, többségük elégedetten fogadta a bejelentést – ami persze messze nem jelent teljes nézetazonosságot a körökben. A helyzet pikantériája ráadásul az, hogy az Európa-párti toryk egy része éppúgy üdvözölte a tervet, mint a párt kemény euroszeptikus szárnya. A tagság mellett kiálló John Major ex-miniszterelnök is üdvözölte utódjának a szándékát, azzal érvelve, hogy a referendum „katartikus” hatású lehet, s így végre lezárhat egy évtizedek óta húzódó vitát. Lord Ashcroft, a párt korábbi elnökhelyettese ugyanakkor arra figyelmeztetett, hogy a 2015-ös választási esélyeket igen könnyen ronthatja, ha az Európához való viszonyt állítják, más kérdések rovására, a kampány középpontjába.²⁵

A Munkáspárt vezetője, Ed Miliband szinte azonnal elutasította a referendumot – több kommentátor szerint ezzel nagy hibát követve el, mert a toryk így könnyen azt mondhatják, hogy ő nem bízik meg a brit választók bölcsességében. A Labour Party viszonylag egységesnek tűnik az integráció folytatásához való viszonyában, vezetésében nincs számottevő Európa-ellenes csoport, a viták inkább az alkalmazandó taktika kérdéseiről szólnak. Néhányan kiálltak a referendum elkerülhetetlensége mellett, köztük Keith Vaz egykori Európa-ügyi miniszter.²⁶

A konzervatívok jelenlegi koalíciós partnerének, az EU iránt elkötelezett liberális demokratáknak a vezetője, Nick Clegg úgy foglalt állást, hogy egyáltalán nem támogatja a népszavazás ötletét, de ezt mégsem

tekinti olyan dolognak, amely kizárna egy jövőbeli koalíciót Cameron pártjával. Clegg azzal érvelt, hogy a referendum kilátásba helyezése elfogja bátortalanítani a befektetőket, s ezáltal akadályozza a brit gazdaság növekedését, amire pedig a válság sújtotta világban óriási szükség lenne.²⁷

E vélekedéssel, legalábbis egyelőre úgy tűnik, a brit gazdasági csúcsetvezetők többsége is egyetért. Fogalmazzunk nagyon pontosan: a hír némi nyugtalanságot váltott ki a körökben, de ennél többről, valamiféle pánikról sem beszélhetünk. A pesszimistább vélemények közé tartozott Sir Martin Sorrellé (a WPP, a nagy brit hirdetési cég vezetője), aki a brit kiválás lehetőségét a világgazdasági válságból való kilábalás egyik potenciális akadályának minősítette. Hasonlóan foglalt állást befolyásos üzletembereknek az a csoportja is, amely még a miniszterelnök bejelentése előtt nyilatkozatban figyelmeztetett a *Telegraph* hasábjain, hogy a feltételek újratárgyalásának kísérlete „árthat a brit gazdaságnak”.²⁸ 56 gazdasági vezető viszont közös levelet juttatott el a *Times*nak, üdvözölve Cameron bejelentését. Egyikük, Ian Cheshire úgy érvelt, hogy jobb, ha a miniszterelnök szab irányt az eseményeknek, mintha hagyná magát sodortatni.

Az EU-ból való kilépést szorgalmazó Függetlenségi Párt (UKIP, United Kingdom Independence Party) vezére, Nigel Farage saját álláspontja győzelmeként értékelte a népszavazás bejelentését. Végre nyíltan beszélnek erről a lehetőségről, emelte ki. Hozzátette ugyanakkor, hogy nem ért egyet azzal, hogy ilyen sokat kell várni a népszavazásra, aminek a megtartását már csak azért sem tartja valószínűnek, mert a konzervatívoknak csekély esélyük van a győzelemre 2015-ben. Szerinte a feltételek javításának sincs sok esélye, mert a többi tagállam nem fogja hagyni, hogy Nagy-Britannia „à la carte” válogasson az EU intézkedései közül. Megítélése szerint Cameron csak taktikázik, valójában nagyon „puha” Európa ügyében.²⁹ Farage 1992-ben, a maastrichti egyezmény aláírása után lépett ki a Konzervatív Pártból, 1993-ban részt vett a UKIP megalapításában, 1999 óta tagja az Európai Parlamentnek. 2006 és 2009 között már ő vezette pártját, s az elnöki posztot 2010-ben ismét visszaszerezte. Sokáig szélsőségesnek tartották, ám megítélése az utóbbi időben, az EU-tagság elutasítottságának megnövekedésével összefüggésben, valamelyest megváltozott. Több politikai megfigyelő is úgy véli, hogy Cameron egyik célja épp az volt a népszavazás kilátásba helyezésével, hogy meg-

akadályozza a Függetlenségi Párt választói támogatottságának további növekedését. A legutolsó, 2009-es EP-választáson a Nagy-Britanniának fenntartott 73 helyből 13-at ez a párt nyert el, a szavazatoknak csaknem 17 százalékával, másodikként a konzervatívok mögött, s a Munkáspártot is megelőzve.

2012-ben Farage megpendítette a konzervatívokkal kötendő 2015-ös választási szövetség gondolatát is az EU-ellenesség közös platformján. Egy ilyesfajta együttműködésnek persze – egyelőre – igen kicsi az esélye, érdemes viszont eltűnődni azon, hogy elméleti síkon hogyan is írhatjuk le az euroszkepticizmus változatait. A legjobban használható talán Taggart és Szczerbiak tipológiája: a neves szerzőpáros a „puha” és a „kemény” euroszkepticizmust különböztette meg; míg az előbbi csak azon törekvésekkel áll szemben, amelyek az integráció elmélyítésére és a nemzetállamok jogkörének drasztikus megnyirbálására irányulnak, az utóbbi az Unió eszméjét is elutasítja.³⁰ E disztinkciót alkalmazva azt mondhatjuk, hogy a Függetlenségi Párt a „kemény euroszkepticizmus” egyik markáns képviselője, míg a Konzervatív Párt még mindig a „puha” kategóriába tartozik, ha esetenként súrolja is a határokat, s egyes képviselői néha túl is lépnek rajtuk. A brit konzervatívok esetét joggal tekinthetjük kivételesnek: Nyugat-Európa meghatározó jobbközép pártjai támogatják az integrációt, az euroszkeptikus pártok pedig zömmel a politikai paletta szélein helyezkednek el, és nincs esélyük kormányzati pozícióra.

Ami a választópolgárok reakcióit illeti, egyelőre még nagyon korai lenne megalapozott véleményt formálni, az első közvélemény-kutatások mindenesetre arra engednek következtetni, hogy a konzervatívok népszerűségének a tory stratégiák által várt emelkedése várat magára. Az ICM februári közvélemény-kutatása szerint országosan a Labour Party a választók 41 százalékára számíthatott, míg a toryk csak 29 százalékra.³¹ Ami viszont felettébb figyelemreméltó: 2012 decemberében már a brit polgároknak több mint 51 százaléka úgy vélte, hogy hajlandó lenne megszavazni Nagy-Britanniának az EU-ból való kilépését.³² Ennek fényében aligha meglepő, hogy az ICM februári közvélemény-kutatásában a UKIP-t választók aránya fölment 9 százalékra. E tendencia figyelembevételére bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy Cameron elkötelezze magát a népszavazás mellett.

A NEMZETI SZUVERENITÁS ÉRVEI: SCRUTON OLVASATA

Cameron beszédének mondanivalója és az előzmények áttekintése egyaránt azt tükrözi, hogy a brit konzervatívok megkülönböztetett jelentőséget tulajdonítanak a nemzeti szuverenitás értékének és védelmének. De miért is fontos ez a konzervatívok szemében? A tanulmány utolsó részében röviden erre is keresünk választ, s e sorok szerzőjének a meggyőződése szerint talán senki sem foglalta össze ezt magasabb intellektuális színvonalon, mint a világhírű angol filozófus, a kortárs konzervatív gondolkodás egyik legismertebb képviselője, Roger Scruton.

Ő abból indul ki, hogy a demokrácia valójában a nemzeti hűségnek köszönheti a létét, e nélkül ugyanis a politikai és társadalmi nézeteltérések megakadályoznák bármiféle „közös alap” kialakulását. Ahol a nemzettudat gyöngye vagy épp nem is létezik, ott a demokrácia sem tud gyökeret verni, fejtette ki Scruton *A nemzetek szükségességéről* című fontos munkájában.³³ A nemzet eszméje mégis szakadatlan támadások célpontja, arra viszont nem tudnak meggyőző választ adni a bírálói, hogy akkor mivel is kellene felváltani a nemzetet és a nemzetállamot. A brit konzervatívok köreiből megnyilvánuló EU-ellenesség Scrutonnál különösen markánsan jelentkezik. Meggyőződése, hogy a nemzetállam meghaladására és a nemzetek fölötti rend kialakítására irányuló kísérletek szükségszerűen diktatúrákban végződnek – vagy, jobb esetben, „felelősségre nem vonható bürokráciákban”. A felelősségre vonhatóság „a nemzeti szuverenitás természetes mellékterméke”, s a nemzetek feletti kormányzat ezt veszélyezteti.

Miért akkor a mélységes ellenszenv a nemzetállammal szemben? Azért, mert az uniós kísérlet kezdeményezői azt gondolták, hogy a két világháború kitöréséért a nemzetállam volt a felelős. Ez a feltételezés azonban két okból is súlyos tévedés. Egyrészt semmilyen bizonyíték nincs arra, hogy a nemzetfölötti államok jobbak lennének, másrészt pedig e szemlélet összekeveri „a nemzetállam rendes állapotát” „beteges elfajulásaival”. Másként szólva: összekeveri a nemzettudatot és a nemzeti hűséget a nacionalizmussal. Az utóbbi Scruton értelmezésében a nemzeti hűség eszméjének súlyos – és egyáltalán nem törvényszerű – eltorzulása, találó megfogalmazásával „területi köntösbe öltöztetett vallási hűség”.³⁴ Egy világ választja el az önvédelmet az agressziótól, hangsúlyozza.

A politikai rend „olyan közösség létezésének a függvénye, amely magát mint »mi« azonosítja”, olvashatjuk tőle a *Többes szám első személy* című tanulmányában.³⁵ Az emberi állapot megköveteli ugyanis, hogy az egyén, mielőtt autonóm módon cselekedne, „valami önmagánál nagyobb dologgal azonosítsa magát”. Ezt az azonosulási keretet a leghatékonyabban a nemzet biztosítja, amely a tagság modern formáját kínálja a törzsi és hitbéli tagsággal szemben. A tagságnak ez az egyetlen formája, amely – a törzssel és a vallással ellentétben – képes fenntartani a demokráciát és a jog uralmát. Míg a törzs és a vallás irtózik a máságtól, a nemzet jól tűri azt. A nemzet iránti hűség teszi lehetővé, hogy a polgár akár számára hátrányos feltételek mellett is képes együtt élni idegen személyekkel, sőt arra is kész, hogy küzdjön olyan emberekért, akiket egyáltalán nem is ismer. „A demokratikus politika föltételezi a többes szám első személyt, ezért azt mindenáron meg kell védeni”, írja Scruton, mert ennek az elvesztéséért a társadalom széthullásával kell fizetnünk.³⁶ Ugyanezzel a gondolattal kapcsolatban *A konzervativizmus jelentése* című munkájában arra hívja fel a figyelmet, hogy a patriotizmus a polgárháborúnak, az elképzelhető legnagyobb emberi szenvedésnek a legfőbb akadálya.³⁷ A nemzettudat ily módon tehát a civil társadalom egyik alapvető és szükségszerű köteleke. Azt a tanulságot kell tehát levonnunk, hogy a nemzetállamot – amely a demokratikus kormányzás és a világi jogrend szilárd alapjának bizonyult – javítanunk és alakítanunk kell ugyan, de „sutba hajítanunk semmiképp nem szabad”.³⁸ A nemzetállam iránti hűségben gyökerezik minden olyan kormányzati rend, melyben a jog és a szabadság uralkodik.

Napjainkban történelmi döntés előtt állunk Scruton meglátása szerint: vagy föloldjuk Európa nemzeteit „valamely történelmileg semmitmondó kollektivitásban”, amelyet sem nyelv, sem szokás, sem öröklött szuverenitás nem egyesít, vagy pedig visszafordulunk a „területen alapuló nemzetállam ismert szuverenitásának útjára”. Ahhoz az egyetlen formához, amely „bizonyított” már. Scruton meg van arról győződve, hogy Európa természetes állapotát „jóban-rosszban” a nemzetállamokra osztottság jelenti, mert a nemzetállam „a hűség bonyolult gondolatának leghatározottabb kifejeződése”.

Thierry Baudet 2012-ben azt állította egy széles visszhangot keltő cikkében, hogy az Európai Unió valójában egy birodalom, a birodalmak pedig háborút jelentenek.³⁹ A holland történész ezért az euró feladását

és a nemzeti határok visszaállítását javasolta. Baudet írására reflektálva Scruton megjegyzi: angolként és a római civilizáció tisztelőjeként nincs ellene a birodalom eszméjének, de csak akkor fogadja el, ha az nem sérti a lojalitás elsődleges forrásául szolgáló nemzeteket.⁴⁰ A konzervatívok feladata e helyzetben tehát nem lehet más, mint hogy „újra megállapítsák a nemzetállam határait”. Úgy tűnik, a Cameron vezette konzervatívok e szellemben küzdenek az európai integráció szupranacionális dimenziója ellen. Amihez e sorok szerzője csak annyit tesz hozzá: aligha vitatható, hogy Nagy-Britannia olyan értékeket képvisel, amelyekre nagyon is szükség van az EU-ban.

JEGYZETEK

- ¹ *David Cameron's EU Speech – full text.* guardian.co.uk, 23 January 2013. www.guardian.co.uk/politics/2013/jan/23/david-cameron-eu-speech-referendum, 3. o.
- ² Uo. 2. o.
- ³ Uo. 4–5. o.
- ⁴ Uo. 8. o.
- ⁵ Uo. 9. o.
- ⁶ Uo. („the EU is now heading for a level of political integration that is far outside Britain's comfort zone”).
- ⁷ Uo. 10–11. o.
- ⁸ Uo. 15. o.
- ⁹ Részletesebben lásd Egedy Gergely: *Nagy-Britannia története.* Aula, Budapest, 1998, 470–479. o.
- ¹⁰ Thatcher álláspontjához részletesebben lásd Egedy Gergely: *1989: A brit külpolitika és a szovjet tömb szétesése.* Grotius, 2010. www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=LEGLII
- ¹¹ Philip Lynch: *The Conservatives and Europe, 1997–2001.* In: *The Conservatives in crisis. The Tories after 1997.* Eds.: Mark Garnett, Philip Lynch, Manchester University Press, 2003, 146–163. o.
- ¹² Cameron új konzervatív stratégiájához lásd Egedy Gergely: *Cameron és a konzervatívok „harmadik útja”.* Polgári Szemle, 2010/5., 73–85. o.
- ¹³ Dylan Jones: *Cameron Cameronról. Kötetlen beszélgetések a brit miniszterelnökkel.* HVG Könyvek, Budapest, 2011, 203. o.
- ¹⁴ Részletesebben lásd Egedy Gergely: *A brit konzervatívok és Európa.* Grotius, 2010. www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=NODCWG

- ¹⁵ David Cameron: *A Europe policy that people can believe in*. 4 November 2009. www.conservatives.com/News/Speeches/2009/11/David_Cameron_A_Europe_policy_that_people_can_believe_in.aspx
- ¹⁶ European Union Act, 2011. www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12/section/1/enacted
- ¹⁷ „a decision under Article 140(3) of TFEU which would make the euro the currency of the United Kingdom”; „a decision under Article 4 of the Schengen Protocol that removes any border control of the United Kingdom”.
- ¹⁸ „Directly applicable or directly effective EU law (that is, the rights, powers, liabilities, obligations, restrictions, remedies and procedures referred to in section 2(1) of the European Communities Act 1972) falls to be recognised and available in law in the United Kingdom only by virtue of that Act or where it is required to be recognised and available in law by virtue of any other Act.” European Union Act 2011, 13. o.
- ¹⁹ Conservative Liberal Democrat Coalition Negotiations Agreement reached 11 May 2010. www.conservatives.com/News/News_stories/2010/05/Coalition_Agreement_published.aspx, 5. o. („We agree that Britain will not join or prepare to join the Euro in this Parliament”.)
- ²⁰ Gálik Zoltán: *Brit koalíciós Európa-politika konzervatív módra: távolságtartás új alapokon*. *Külügyi Szemle*, 2011/1., 73. o.
- ²¹ Uo. 76. o.
- ²² David Cameron’s EU Speech, i. m. 10. o.
- ²³ Matt Chorley–Tim Shipman: *Home Secretary Theresa May reveals plan to opt out en masse’ from over 130 criminal justice powers imposed by Brussels*. *Daily Mail Online*, 15 October 2012. www.dailymail.co.uk/news/article-2217732/Home-Secretary-Theresa-May-reveals-plan-opt-en-masse-130-criminal-justice-powers-imposed-Brussels.html
- ²⁴ *The Fresh Start Project. A Manifesto for Change. A New Vision for the UK in Europe*. 2013, 1–36. o. www.eufreshstart.org/downloads/manifestoforchange.pdf
- ²⁵ Nicholas Watt: *David Cameron’s EU referendum pledge wins over Eurosceptic Tories*. *The Guardian*, 23 January 2013. www.guardian.co.uk/politics/2013/jan/23/david-cameron-eu-referendum-eurosceptic-tories
- ²⁶ Patrick Wintour: *Ed Miliband unnerves colleagues by rejecting in-out EU referendum*. *The Guardian*, 23 January 2013. www.guardian.co.uk/politics/2013/jan/23/ed-miliband-eu-referendum-david-cameron
- ²⁷ Juliette Jowit: *EU referendum pledge won’t rule out new coalition, says Nick Clegg*. *The Guardian*, 23 January 2013. www.guardian.co.uk/politics/2013/jan/24/eu-referendum-pledge-nick-clegg

- ²⁸ James Kirkup: *David Cameron's EU rethink, may hurt UK economy*, say business leaders. The Telegraph, 9 January 2013. www.telegraph.co.uk/finance/economics/9789393/David-Camersons-EU-rethink-may-hurt-UK-economy-say-business-leaders.html
- ²⁹ Esther Addley: *Ukip's Nigel Farage ridicules David Cameron's EU referendum speech*. The Guardian, 23 January 2013. www.guardian.co.uk/politics/2013/jan/23/ukip-nigel-farage-david-cameron-eu-referendum-speech
- ³⁰ Paul Taggart–Aleks Szczerbiak: *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition, Measurement and Casuality*. In: *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. Eds.: Paul Taggart, Aleks Szczerbiak, Vol. 2, Comparative and Theoretical Perspectives, Oxford University Press, Oxford, 2008, 238–261. o.
- ³¹ A közvélemény-kutatási adatokhoz lásd Rafael Behr: *Has Cameron's EU referendum gambit dissolved in voter mistrust?* New Statesman, 11 February 2013. www.newstatesman.com/politics/2013/02/has-camersons-eu-referendum-gambit-dissolved-voter-mistrust. A liberális demokratáknak 13 százalékot mértek.
- ³² Tom Clark: *Euroscepticism growing among voters, Guardian/ICM poll finds*. The Guardian, 26 December 2012. www.guardian.co.uk/world/2012/dec/26/euroscepticism-growing-voters-poll
- ³³ Roger Scruton: *A nemzetek szükségességéről*. Két tanulmány. Helikon, Budapest, 2005, 157. o.
- ³⁴ Uo. 181. o.
- ³⁵ Roger Scruton: *Többes szám első személy*. In: Roger Scruton: *Mi a konzervativizmus?* Osiris Kiadó, Budapest, 1995, 129. o.
- ³⁶ Scruton: *A nemzetek szükségességéről*, i. m. 170. o.
- ³⁷ Roger Scruton: *A konzervativizmus jelentése*. Novissima Kiadó, Budapest, 2002, 48. o.
- ³⁸ Scruton: *A nemzetek szükségességéről*, i. m. 159–160. o.
- ³⁹ Thierry Baudet: *The EU is an empire, and empires mean war*. Presseurop – NRC Handelsblad, July 9 2012. www.presseurop.eu/en/content/article/2300601-eu-empire-and-empires-mean-war
- ⁴⁰ Roger Scruton: *Europeans are Nations First*. Presseurop – NRC Handelsblad, 10 July 2012. www.presseurop.eu/en/content/article/2301341-europeans-are-nations-first